

Mina krigsupplevelser

STEFAN ZABLOCKI

Hur började det? I början på 1930-talet vann nationalsocialisterna, nazisterna makten i Tyskland, i något så när demokratiska val. Väl komna till makten avskaffade de demokratin.

Nazismen har grumliga idéer om undermänniskor och övermänniskor. Att den »ariska rasen» är överlägsen alla andra människogrupper och har rätt att härska över dem och behandla dem efter sin egen vilja. I den nazistiska skalan över människors värde låg judarna längst ner och antisemitismen, hatet mot judar, var, och är det fortfarande, en mycket viktig beståndsdel i den nazistiska ideologin.

I slutet på 30-talet samlades topparna i den dåvarande tyska, nazistiska regeringen och nazistpartiet till en konferens under namnet »Die Konferenz für die Endlösung der Judenfrage», Konferensen för slutlösningen med problemet judar. På denna konferens gjordes det upp listor över antalet människor av judiskt ursprung i Europas olika länder. Även Sverige fanns med på listan. Det totala antalet man kom till var elva miljoner människor, och på denna konferens i ett land mitt i Europa, det Europa som så gärna ser sig själv som demokratins och humanismens fanbärare beslöts att dessa elva miljoner människor inte hade rätt att leva bara för att de råkade födas till judar. Alla dessa människor

Land	Zahl
A. Altreich	131.800
Ostmark	43.700
Ostgebiete	420.000
Generalgouvernement	2.284.000
Bialystok	400.000
Protektorat Böhmen und Mähren	74.200
Estland - judenfrei -	
Lettland	3.500
Litauen	34.000
Belgien	43.000
Dänemark	5.600
Frankreich / Besetztes Gebiet	165.000
Unbesetztes Gebiet	700.000
Griechenland	69.600
Niederlande	160.800
Norwegen	1.300
B. Bulgarien	48.000
England	330.000
Finnland	2.300
Irland	4.000
Italien einschl. Sardinien	58.000
Albanien	200
Kroatien	40.000
Portugal	3.000
Rumänien einschl. Bessarabien	342.000
Schweden	8.000
Schweiz	18.000
Serbien	10.000
Slowakei	88.000
Spanien	6.000
Türkei (europ. Teil)	55.500
Ungarn	742.800
UdSSR	5.000.000
Ukraine	2.994.684
Weißrussland aus- schl. Bialystok	446.484
Zusammen: über	11.000.000

Lista över judar i olika länder upprättad inför Wannseekonferensen 1942.

skall dödas, mördas, förintas. En annan grupp människor som även de skulle mördas var romerna. Även människor från andra folk eller religioner, förföljdes av olika skäl och även mördades. Judarna skulle emellertid mördas till den sista individen och det räckte att man hittade en anfader eller anmoder av judisk börd hos individen tre generationer bakåt i tiden för att individen skulle bli predestinerad att bli mördad.

Man byggde upp en mordindustri med förvaltning, transportväsen och mordfabriker: koncentrations- och förintelsläger.

Under loppet av omkring 5 år mördade man 6 miljoner av dessa människor, därav 1 ½ miljoner barn.

Vad jag huvudsakligen skall göra nu är att berätta om vad jag själv har upplevt under andra världskriget och lite om vilka slutsatser jag har dragit av mina upplevelser.

Jag är född i Polen av judiska föräldrar, jag är jude. I min kärnfamilj var vi bara tre, jag var enda barnet, men jag hade en mycket stor släkt både på min fars och min mors sida.

När andra världskriget började var jag nio år gammal. Kriget började i september 1939 då tyska armén marscherade in i Polen västerifrån. Jag är född i en stad som heter Lodz och ligger omkring 10 till 12 mil sydväst om polens huvudstad Warszawa.

När fronten närmade sig Lodz blev det panik och människor flydde österut. Min far bestämde att vi också skulle fly. Vi begav oss ut på vägarna och gick i riktning mot Warszawa. Vägarna var fulla med människor. De flesta gick, många åkte hästskjuts, däremot var det ytterst få bilar. Jag gick ett antal timmar men sedan så klarade inte mina ben ansträngningen och jag föll ihop. Vi hade dock tur, fick plats på en hästskjuts och kunde fortsätta.

Under denna flykt hände en del otrevliga saker. Jag kan berätta två episoder. Vi kom fram till en stad som heter Lowicz och som hade blivit bombad en kort tid innan vi kom fram. För att kunna fortsätta skulle vi åka genom en gata där det brann på bägge sidor av gatan. De vuxna dränkte säckar med vatten och lade säckarna på hästarna, på vagnen och på oss själva och så kunde vi ta oss igenom den brinnande gatan.

Då och då kom tyska jaktplan och besköt människorna på vägen. Då gällde det att ta beteckning. Första gången hoppade vi från vagnen och slängde oss ner i ett morotsfält. Nyfiken och dum som jag var slängde jag mig på ryggen för att jag ville se. Jag såg ett flygplan flyga i vår riktning och som jag uppfattade det två

rader röda punkter från planet, projektiler. Det var en skrämmande syn, det var döden som flög mot mig.

Vi kom till Warszawa men inte längre, ty Warszawa omringades av tyskarna. Polen besattes då på omkring en vecka men Warszawa höll stånd i fyra veckor under belägring. Vi tillbringade stor del av vår tid i en källare som skulle föreställa skyddsrum då Warszawa bombades varje dag och på nätterna sköt artilleri projektiler in i staden.

Efter fyra veckor kapitulerade Warszawa. Min far beslöt att vi skulle återvända till Lodz. Polen delades då upp av de tyska nazisterna i två delar. Den västra delen, där Lodz låg, skulle bli en del av det stortyska riket, »das Reich», medan den östra delen skulle bli ett tyskt förvaltningsområde under namnet Generalguvernement.

I generalguvernementet låg staden Kielce. Nära Kielce bodde min farfar, farmor och stor del av min släkt på min fars sida. Min farfar var trädgårdsmästare och min far arbetade hos min farfar sen han var en ung pojke. Som vuxen träffade min far min mor. Det gifte sig och fick en son, mig.

Min mor kom från Lodz och min far flyttade med henne dit. Lodz var en textilfabriksstad och far arbetade där med textilier men han kände väl till trädgårdsmästaryrket.

I Lodz, dit vi återkom, infördes en mängd restriktioner för judar. Judiska barn fick inte lov att gå i skolan och tro mig, när man inte får lov att gå i skolan, så vill man mycket gärna göra det även om man är bara nio år gammal. Man fick inte gå på bio, inte inneha radio, inte gå på vissa gator etc. däremot var vi tvungna att, när man gick ut, ha en gul davidsstjärna påsydd på ytterkläderna, en på bröstet och en på ryggen.

Man trodde att i generalguvernementet skulle det bli lättare för judar än i »das Reich». Min far beslöt att vi skulle fly till Kielce, till mina farföräldrar.

Vi flydde i december 1939. Först åkte vi buss och sedan på natten hästskjuts. Vi klarade resan och på morgonen kom vi till mina farföräldrar.

Vintrarna 1939–1940 och 1941–1942 var extremt kalla. Jag fick mig berättat av gamla malmöbor att Öresund var så tillfruset att man kunde gå på isen mellan Malmö och Köpenhamn och där satt jag, nio år gammal, på natten på en hästskjuts. Mina fötter blev ordentligt förfrusna. Jag hade tur jag fick ingen kallbrand men i många år, så fort det blev kallt, kliade det ordentligt i mina fötter. En tid efter det att vi kommit till Kielce inrättades där ett ghetto för oss judar. På ett litet område bodde omkring 20 000 människor. Det var trångt. Flera

familjer fick dela en lägenhet. En del av de vuxna fick arbeta för tyskarna och min far fick arbeta för dem som trädgårdsmästare.

Det var ont om mat i ghattot. Små barn kan krypa genom små hål. De av oss som vågade försökte ta sig över till den kristna, ariska sidan för att försöka smuggla in lite mat, vad man nu kunde få tag på, lite bröd, några potatisar och liknande. Detta var ingen lek. Att utan tillåtelse lämna ghattot bestraffades med döden. Om någon togs, och några av oss togs, så var det inte någon rättegång utan närmaste vägg och en kula i huvudet. Vi var för dem inte människor – vi var råttor.

En dag var det mycket nära för mig. Av chocken minns jag inte om jag hade hämtat eller skulle hämta någonting och vad det var. Jag gick på gatan på den ariska sidan. Två kristna pojkar kom på en cykel. Den ene cyklade och den andre satt på ramen framför honom. Han som satt på ramen kände mig och började skrika högt: jude. Min första reaktion var panik, spring. Hade jag gett efter för paniken så hade jag röjt mig. Det fanns en port ett antal steg från där jag gick. Jag tvingade mig själv att med vanliga steg gå till porten. Sedan sprang jag över en gård, hoppade över ett staket och klarade mig. Det var väldigt nära att jag då slutade min levnadsbana.

Vi var i ghattot omkring ett år – så började det gå rykten av vi skulle skickas österut på arbete. Man trodde dessa rykten. Även nu, med facit i handen, är det svårt att fatta att man i ett land mitt i Europa, det Europa som så gärna ser sig själv som demokratins och humanismens fanbärare, beslutade att mörda ett helt folk. En dag omringades ghattot av SS, nazisternas elittrupper. Ghattot delades upp i tre delar och i tre dagar skickades människor med tåg österut. Den tredje, den sista dagen kom turen till vår del av ghattot. Tidigt på morgonen jagades vi ut på gatan för att marschera till en stor plats i utkanten av ghattot. Nära denna plats gick en järnvägslinje. Marschen skedde under en fruktansvärd terror. Medan vi gick så skrek de tyska soldaterna, slog och sköt hela tiden.

Platsen blev fylld av folk. Vi väntade på tåget. Det hände en hel del otrevliga episoder medan vi väntade. Jag kan berätta om en som jag minns. Det kom en SS-man i vår riktning med en stol i handen. Det var en lång karl i svart uniform, stövlar och dödsskallemärke i mössan. Han gick en bit till vänster om oss och satte sig på stolen. När de kom så följde man dem med blicken, det var dödens budbärare som kom. Jag tittade åt hans håll och såg att han kallade på en mycket gammal kvinna, en gumma, sade någonting till henne och pekade på sina stövlar. Jag hörde inte vad han sade men såg henne böja sig över hans fötter och då sparkade han henne rakt i ansiktet. Han roade sig, vi var ju inga människor.

På tal om tur. Medan vi satt där kom det förbi oss den officer som hade hand om trädgårdarna. Han kände igen min far gick fram till honom och sa »du behöver inte vara här. Vi lämnar ett antal människor kvar i Kielce för att arbeta här och du kan också stanna». Min far pekade då på min mor och mig och bad att vi också skall få stanna kvar i Kielce. Efter några minuters diskussion gick officeren med på det och tillade »Ihr seid begnadigt» ni är benådade. Vi begrep då inte vad han menade. Varför är man benådad för att man stannar kvar att arbeta i Kielce istället för att skickas på arbete österut?

Vi skickades då, åtföljda av en beväpnad vakt, tvärs över ghettot till ett uppsamlingsställe för dem som skulle stanna kvar i Kielce. Det var en fruktansvärd vandring. Ghettot var helt tomt. Man hörde våra steg eka, i halvöppna fönster fladdrade gardinerna, öppna dörrar slog och här och där såg man nyss skjutna människor, då och då någon man kände. Är man ett barn så blir denna bild för alltid kvar i huvudet.

Vi blev kvar omkring 2000 människor, bland dem ett antal barn. Vad vi fick reda på mycket senare så skickades de övriga omkring 20000 människorna, bland dem en stor del av min familj, österut men inte på arbete utan till förintelselägre Treblinka i östra Polen. Där blev de alla mördade och brända. Så förlorade jag en stor del av min släkt på pappas sida.

Nu inrättades i Kielce ett läger i de förslummade kvarteren kring den stora platsen. Här fick de vuxna arbeta i två fabriker för den tyska krigsindustrin och vi barn skulle städa gatorna i staden. Det måste ha sett komisk ut. En grupp småbarn med stora kvastar och bevakade av en beväpnad vakt. Men jag höll på med kvasten allt vad jag kunde, även om jag tyckte att den var jättestor. Kunde man inte arbeta så var man inte värd att leva.

Vi var i detta läger omkring ett år. Det hände en hel del hemska saker under denna tid. Efter ett år var vi flera hundra människor mindre. Så började det gå rykten att vi skulle flyttas igen. De vuxna hade sett att man byggt baracker omgivna av taggtråd vid fabrikena. Vi var förmodligen inte värda att ens bo i de gamla förslummade rucklen.

En dag fick vi samlas på den stora platsen. Vi var inte längre så många att vi fyllde den. Plötsligt kände jag att någon tog mig i nacken och släpade mig till ett av husen. Det var en vakt. Han slängde in mig i huset så att jag ramlade in. Jag reste mig och sade att jag ville till mina föräldrar. Han gav mig en ordentlig örfil så att jag ramlade igen. Kanske skall jag vara tacksam för denna örfil, den lät mig förstå att här var någonting som inte var bra.

I huset samlades nästan alla barnen. Ett mindre antal barn, vilkas föräldrar

hade funktioner i lägret, fick stanna hos sina föräldrar. Det var omkring 5 till 10 barn. Jag kände att det här var inte bra. Jag gick upp på andra våningen. Där fanns redan en pojke som jag kände. Han frågade mig vad jag gjorde och jag svarade att jag försökte gömma mig. Han svarade att han också försökte gömma sig. Det var ett barn till som kom upp på andra våningen. Det var en pojke, 6–7 år gammal. Huset var mycket gammalt och det var lågt till taket. Vi såg i taket en fyrkantig öppning genom vilken man kunde komma upp på vinden. Genom att ställa oss på trappräcket och med hjälp av varandra kunde vi ta oss upp på vinden. Där såg vi en liten öppning genom vilken vi kunde krypa in under ett tak över en takkupa. Utrymmet var mycket begränsat. Vi två äldre låg bredvid varandra och den lille låg ovanpå oss. Vi såg ingenting men vi hörde. Först hörde vi hur de vuxna marscherade bort. Efter en tid hörde vi bilmotorer och vi hörde barnen skrika och gråta. Sedan hörde vi att bilarna körde iväg och det blev helt tyst i lägret. Senare fick man reda på att bilarna, det var lastbilar, körde iväg till begravningsplatsen. Där var redan en grav förberedd och barnen sköts ner i den. Det finns nu ett monument över dessa barn, av vilka jag kände en del. Detta var 35 barn, det yngsta 15 månader och det äldsta 13 år gammalt. Kan någon förstå hur en vuxen man kan ställa sig framför 35 barn i dessa åldrar,

Monument över de mördade barnen i Kielce.

kallblodigt skjuta ner dem i en grav och kanske senare gå hem tvätta händerna och klappa om sina egna barn?

Vi låg där hela dagen och tänkte att »här kan vi ligga tills vi dör». Vi visste att i ena ändan av platsen, där det fanns ruiner av ett hus, var det ett hål i staketet. Kanske skulle vi kunna ta oss på natten till detta hål i staketet, ta oss ut ur lägret, som fortfarande var bevakat, och ta oss till det nya lägret, där våra föräldrar borde vara.

Vi gick ner på natten och mödosamt tog vi oss till ruinerna. Där var en öppning efter en dörr, tre rum och i väggen mot staketet en öppning efter ett fönster. I rummen var det helt mörkt men vi såg genom fönsteröppningen att det var belyst vid staketet. Vi var i mitten på det andra rummet när en vakt ställde sig i fönsteröppningen med ryggen mot oss. Att jag då inte fick en hjärtinfarkt betyder att jag har ett mycket starkt hjärta. Staketet var belyst, det fanns vakter och vi hade ingen chans att ta oss ut. Vi började den mödosamma vägen tillbaka till »vår» vind och efter upplevelsen i ruinerna kändes vinden riktigt trygg.

Vi låg där i fyra dygn och blev svagare och svagare och på fjärde eller femte dagen hörde vi röster tala jiddisch. Vi tittade ner och såg tre judiska män och ingen vakt bredvid dem. Vi hojtade på dem. De tittade upp och såg oss. De tillhörde en arbetsgrupp som skulle städa upp i det gamla lägret och transportera filter från det gamla lägret till det nya. De lyckades att, utan att vakterna såg det, ta oss ner från vinden och gömma oss i vagnarna under filtarna. På detta sätt kom vi in i det nya lägret. Vi hade tur att tyskarna lämnade ett mindre antal barn hos sina föräldrar, därmed kunde vi smälta in bland dem.

I det nya lägret var det ännu hårdare disciplin. Vi arbetade 12 timmar om dagen. Vid minsta förseelse var det bestraffning, prygel eller dödsstraff. Vi skulle alltid bevittna straffen förmodligen för att vi skall veta vad som händer oss om vi inte alltid var arbetsamma, lydiga och underdåniga. För det mesta genomfördes dödsstraffen genom hängning, det fanns en permanent galge framför baracken, och då fick vi stå framför galgen och titta på.

Vi var i detta läger i omkring ett år, och jag hade fyllt 14 år, då vi en dag lastades i järnvägsvagnar, lastvagnar utan tak. Tåget gick länge tills vi kom fram till en lång byggnad i rött tegel med ett stort valv. Under detta valv åkte tåget in till en stor ramp. Ryktet om Auschwitz hade redan spritt sig och jag hörde de vuxna säga, »Nu är det slut med oss nu har vi kommit till Auschwitz». Men nu hade jag igen lite tur. Normalt när ett tåg kom direkt från ett land eller från ett ghetto, fick de ankomna marschera fram på rampen. Framme stod ett antal SS-officärer och gjorde en s.k. selektion, ett urval. Invalider, gamla och barn sorterades ut

och skickades direkt till gaskamrarna för att mördas. Ofta stod där en officer som också var läkare som hette Mengele. Han och hans team gjorde fruktansvärda experiment på fångar. I synnerhet sökte han efter tvillingar. Jag kan inte berätta om dessa experiment. Jag vet om dem men jag har inte sett dem med egna ögon.

Vi kom emellertid från ett annat redan selekterat läger, så vi gick inte igenom en selektion utan fick marschera direkt in i lägret till en sandig plats omgiven av taggtråd. Där fick vi sitta på sanden och vänta. Vi var säkra på att vi väntade här för att bli skickade till gaskamrarna och bli mördade. Jag minns två starka känslor som jag hade. Den ena var en känsla av total hopplöshet, jag kunde inte göra något åt min situation, ingen vind att gömma sig på. Den andra var att jag var så avundsjuk på de vuxna. De hade redan hunnit leva och jag som bara var fjorton år skulle nu mördas och dö. Men vi skickades inte till gaskamrarna utan fick ta av oss nakna, allt hår rakades bort, vi fick blåvit-randiga fångkläder och vi fick våra nya namn, ett nummer intatuerat i armen. Jag var inte längre Stefan jag var bara ett nummer.

Att beskriva Auschwitz och den absoluta ondskan där, för sådana som inte har upplevt detta helvete är nästan omöjligt. Auschwitz var ett omänskligt ställe skapat av människor, om man nu kan kalla dem för människor, för att plåga och massmörda oskyldiga människor. I Auschwitz skildes min far och jag från min mor ty kvinnor och män sattes inte i samma avdelning i lägret.

Auschwitz var mycket stort. Det bestod av tre huvudläger. Auschwitz 1 med den famösa skylten över ingången »Arbeit macht frei». Auschwitz 2, Auschwitz-Birkenau och Auschwitz 3, Auschwitz-Monowitz. Birkenau bestod av en mängd läger bredvid varandra. Varje läger var en fyrkant. Främst låg ekonomibyggnader därefter lägergatan med baracker på bågiga sidor. Kring varje läger gick en dubbel taggtråd på betongpålar. Taggtråden var elektrifierad med flera tusen volt spänning. Rörde man vid den så var det en snabb död. Min fader och jag satt i Birkenau i läger E.

Jag hade kunnat berätta en mängd hemska historier från Auschwitz, men det tänker jag inte göra. Jag kan dock berätta några episoder så att ni kanske lite grann kan begripa vad Auschwitz var.

Jag fick en gång, tillsammans med andra fångar, titta på när två vakter slog en fånge med käppar. De slog honom tills han dog. Men det räckte inte, varje gång han svimmade så hällde de kallt vatten på honom, han skulle känna smärtan så länge som möjligt.

I Auschwitz satt inte bara judar. Jag träffade där människor från flera länder.

Det satt kristna polska intellektuella. Jag träffade t.o.m. en norrmann. Han var för mig mycket exotisk. En man långt ifrån, från den kalla Norden.

Varje grupp hade sin egen beteckning på fångkläderna. Vi judar hade en gul och en röd triangel i form av en davidstjärna. Politiska fångar hade en röd triangel. Tyska kriminella hade en grön triangel och detta var fint för de fick främst olika överfångfunktioner, capo eller arbetsledare, blockåldermän eller baracköverhuvud. De var lika grymma som vakterna.

Ryska krigsfångar som flydde från krigsfängeläger och infångades skickades ofta till oss. I vår barack fanns en rysk krigsfånge, egentligen var han ukrainare, men han var rysk soldat. En gång gjorde han något så att han skulle få prygel. Det behövdes inte mycket för att man skulle pryglas. Jag minns inte varför, men en gång fick jag böja mig ner och fick ett antal slag över ryggen så att jag var både gul och blå där och jag skrek ty det gjorde ont. Han skulle pryglas inne i baracken och vi som bodde i denna barack skulle följa med in och titta på. Han fick böja sig ned, vakten tog en batong och började slå honom men den ryske krigsfängen skrek inte. Han darrade, bet ihop tänderna knep ihop händerna och gav inte ett ljud ifrån sig. Det blev en viljornas kamp. Vakten gick och hämtade ett långt rep som han slängde över en balk vid taket. Han band hans händer bakom ryggen och hissade upp honom så att händerna sträcktes bakåt-uppåt. Då skrek han.

När ni läser en bok om läger så skapar ni er bilder, när ni ser en film om läger så ser ni bilder men vad ni inte kan se det är skräcken och stanken. Det var inte bra att vara ett barn i Auschwitz. Jag levde inte för dagen, jag levde för timmen. Jag visste inte om jag om en timme fortfarande kom att leva eller om jag var död, om jag åtminstone fått en snabb död. Jag hade alltid ont i bröstet av spänning och rädsla. Jag var också alltid hungrig.

Sedan var det stanken. En period kom det transporter dygnet runt och gas-kamrarna och krematorierna arbetade dygnet runt. Över vårt läger spred sig en kväljande lukt av bittermandel från gasen de mördade människorna med och en stank av bränt kött och bränt hår från liken de brände.

Året 1944 och tyskarna behövde all arbetskraft till sina fabriker de kunde få tag på och tog till slut även folk från Auschwitz. Min fader och jag hade mycket, mycket tur och vi kom med i en sådan transport. Tåget gick länge tills vi kom fram till ett stort läger i närheten av Hamburg som hette Neuengamme. Där stannade tåget omkring en timme och sedan fortsatte vi till ett dotterläger till Neuengamme i en stad som heter Braunschweig. Där arbetade vi i en lastbilsfabrik. Vi arbetade 12 timmar om dagen. Jag städade i fabriken.

Hur såg en dag i detta läger ut? Vi väcktes så fort det var lite ljus och då gällde det att snabbt gå upp från sovplatsen, de sista fick sig alltid en smäll. Sen var det uppställning. Vi räknades, och därefter fick vi en bit bröd och någonting som kallades för kaffe men som aldrig hade sett en kaffeböna men åtminstone var varmt. Sedan fick vi marschera ett antal kilometer till fabriken. Mitt på dagen fick vi någon slags soppa. Efter 12 timmar marscherade vi tillbaka till lägret. På nytt uppställning. Vi räknades, straff utdelades. Vi fick igen en liten bit bröd och s.k. kaffe, sedan in i barackerna.

På den tiden bombades Tyskland redan mycket av de allierade och Braunschweig blev också bombat ett antal gånger. Vid sådana anfall fanns det skyddsrum för den tyska befolkningen och för vakterna men vi fick ligga kvar i våra baracker. Jag med mina minnen från Warszawa var bara en stor klump av rädsla.

Jag var nu inne i andra delen av mars 1945. Invasionen i Normandie hade genomförts men det hade vi ingen aning om. Emellertid kunde man nu på långt avstånd västerifrån svagt höra ljudet av tunga kanoner, fronten närmade sig.

En dag fick vi marschera 30 kilometer till en ort som hette Vattenstedt. Där lastades vi in i boskapsvagnar, 100 man per vagn. Tåget åkte därefter österut bort från den annalkande fronten. Det var mycket trångt i vagnen men min fader lyckades sätta sig på golvet och jag låg bredvid honom med mitt huvud på hans högra lår och sov. Min pappas fot domnade. Han väckte mig och bad mig att gå upp. Jag stod där sömnig, trött, hungrig och törstig. Pappa masserade foten och bad mig sedan att lägga mig igen. Men jag vägrade.

Nu på slutet var det tyska flygvapnet utraderat och de allierade flög dag och natt med jaktplan, väldigt lågt och sköt på allt vad som rörde sig på vägar och järnvägar för att störa logistiken. Ett sådant plan besköt vårt tåg. Det var ett antal döda i vår vagn. Min fader fick en kula som tog hans tumme och gick genom hans lår precis där var jag hade legat med mitt huvud. Det fanns i vår vagn en rysk krigsfånge som var sjukvårdare. Han hette Ivan. Ivan skötte om min fars sår. Nästa dag kom tåget fram till ett läger, som egentligen var ett kvinnoläger, men nu var det rent kaos. Här lastades vi av och nu för första och sista gången fick vi röda-korspaket. Dessa paket räddade nog livet på min far. Jag blev plötsligt min fars far och hans läkare.

Efter någon dag lastades vi igen på tåget. Efter bara några timmar kom vi till ett läger som låg i en skog. Lägret hette Wöbbelin efter namnet på en by i närheten.

Andra världskriget slutade i Europa den 8 maj 1945. Den 1 maj fick vi gå upp i järnvägsvagnar, boskapsvagnar, som stod i lägret. Vi satt där större delen av

dagen men mot kvällen jagade vakterna in oss i barackerna. Vi fick besked att om någon gick ut ur baracken så började de skjuta. Tidigt på morgonen gick dock någon ut och då visade det sig att vakterna hade flytt under natten. Senare på morgonen kom jeepar in i lägret med amerikanska soldater, vi var befriade.

Baracken vi levde i i Wöbbelin fotograferad efter befrielsen.

Många år senare fick jag veta, att det, enligt nazisterna, inte var meningen att vi skulle befrias. De tog nämligen hand om några läger i närheten av vårt läger, satte fångarna på fartyg, seglade ut på sjön och dränkte dem. Meningen var att även vi skulle dräckas, men antingen loket eller spåret blev sönderbombade. Våra vakter fick då mot kvällen order att skjuta oss. Då stod emellertid amerikanerna bara några kilometer väster om oss och ryssarna några kilometer öster om oss. Våra vakter blev förmodligen rädda att bli tagna på bar gärning och jagade därför istället in oss i barackerna och flydde. Jag fick även reda på vem som befriade oss. Det var den amerikanska 82 flygburna divisionen.

I hangarerna på en före detta tysk militärflygplats inrättade amerikanerna fältlasarett och tog, på ett fantastiskt sätt, hand om de sjuka från lägret, även om min far. Jag blev omhändertagen av de amerikanska soldaterna. Juli, en sergeant som förmodligen hade tyska anor ty han kunde lite tyska, liksom jag, tog hand om mig. Jag bodde med soldaterna, åt med dem och hade en fantastisk tid.

Sen blev denna del av Tyskland överlämnad till ryssarna och blev en del av Östtyskland. Amerikanerna evakuerade oss då till ett uppsamlingsställe för före detta fångar och för tvångsarbetare. Detta låg utanför Hamburg. Där fanns också ett litet sjukhus där min far kunde få vård.

En dag får jag reda på att på röda korset i Hamburg fanns de första listorna över överlevande från lägret. Jag tog mig till Hamburg, med hoppet att kanske hitta min mors namn på listorna. Jag hittade inte min mor. Jag började åka in till Hamburg stanna där några dagar och återvända för en dag till min far. I Hamburg sov jag över i ruinerna efter en cigarettfabrik i en stadsdel som hette Wandsbeck där även andra före detta fångar brukade sova över.

En dag sade någon, som visste att jag hade en sårad far, att man tog sjuka före detta fångar till ett land som inte hade varit med i kriget och där de kunde få

fantastisk vård. Schweiz eller Sweden. Jag blev euforisk, tänk om jag kunde få min far till något av dessa länder. Jag berättade ingenting för min pappa. Jag var rädd för att om det inte blev av så klarade han inte besvikelsen. Jag började springa till olika instanser: military government, svenska beskickningen, schweiziska beskickningen och kom inte ur fläcken, tills jag en dag fick träffa en amerikansk officer. Jag berättade för honom, genom en tolk, om mitt problem och han sade »no problems». Jag fick en passersedel till det svenska uppsamlingsstället i Lübeck och ett papper till tyska röda korset att ställa en ambulans till mitt förfogande.

Jag hämtade med ambulansen min far och så kom vi till det svenska uppsamlingsstället i Lübeck. Efter några dagar där lastades vi på ett röda kors-fartyg och med två minsvepare framför fartyget, kom vi den 26 juli 1945 till Malmö hamn. Jag var då 15 år gammal. Vi vägdes och mättes. Jag hade den imponerande längden av 1,28 meter och vägde 25 kilo. I ett av magasinerna i hamnen, dit de sjuka bars in, fick vi vår första måltid i Sverige. Sen kom ambulanser och vi transporterades till allmänna sjukhusets område. Ambulansdörren öppnades jag hoppade av ambulansen och såg på gården ståendes två kvinnor från lägret i Kielce som vi skildes från i Auschwitz. De tittade på mig och frågade »Stefan är det du, din mamma är i Sverige». Min mamma kom till Sverige, redan före krigsslutet, med de vita bussarna. Min far klarade sig efter en längre sjukhusvistelse och arbetade sedan flera år på MYA (Malmö yllefabriks AB). Jag utbildade mig. Vid 30 års ålder tog jag civilingenjörsexamen. Arbetade ett antal år på konsulterande ingenjörskontor och i nästan 25 år som 1:ste byråingenjör på Malmö gatukontor. Jag gifte mig. Fick både barn och barnbarn och vi hade ett bra liv i Sverige. Vilka slutsatser drog jag av mina upplevelser? Vad är viktigt för att sådant ej skall hända igen?

1. Kunskap. Kunskap om sig själv, för att kunna bekämpa de mörka sidorna i oss. Kunskap om historien för att inte upprepa gamla fel. Kunskap om andra människor. I grunden är vi ju så lika varandra.
2. Aldrig bedöma grupper utan endast individer. I varje grupp finns det goda och dåliga, kloka och dumma.
3. Inte vara passiv när man ser att orätt begås utan engagera sig. Annars så låter vi det onda fortsätta och är, på ett passivt sett medskyldiga.

Föredraget hållet i Heimdall den 4 februari 2008.